

LLUÍS BONIFÀS I SASTRE

LLUÍS BONIFÀS I SASTRE: UN ESCULTOR DELS SEGLES XVII I XVIII

Cèsar Martinell, l'historiador d'art i l'arquitecte vallenc, nascut l'any 1888 i que va morir el 1973, deixà nombrosos estudis sobre el Barroc català –del qual fou un dels primers revaloradors–, i dedicà una atenció especial a la família d'escultors «Bonifàs» (Bonifaci, Bonifàs, Bonifaz, Bonifaç). D'entre els treballs de Cèsar Martinell, sobresurt el llibre que va escriure referent al membre més destacat de tota aquesta família: Lluís Bonifàs i Massó (1730-1786).

Fou un altre fill de Valls, el publicista Indaleci Castells (1864-1930) qui s'adonà de l'error en què va caure Francesc Puigjaner (1833-1882), vallenc i autor de la *Historia de la Villa de Valls*, el qual, en veure el retrat de Lluís Bonifàs i Sastre a «can Benet de Simforià» (Bonifàs), al carrer de l'Escrivania, de Valls, el va confondre amb el de Lluís Bonifàs i Massó. Si a partir de la confusió de Puigjaner seguiren d'altres errors, en el sentit d'atribuir obres de l'un a l'altre, dates i dades, també fou a partir de l'aclariment de l'Indaleci Castells, quan es començaren a explicar moltes coses. L'Indaleci Castells precisà que es tractava de dos escultors, l'avi i el nét, amb el mateix nom i amb el mateix cognom; fill de Barcelona l'avi, i de Valls el nét. Incitat pel mateix Indaleci Castells, Cèsar Martinell inicià els estudis sobre aquests célebres artistes escultors de l'època barroca, fins aleshores força desconeguts.

Puigjaner va escriure extensament sobre Lluís Bonifàs i Massó, i datà la mort d'aquest escultor l'any 1765, malgrat que, a la mateixa *Historia de la Villa de Valls*, el cita com a autor d'imatges i de retaules fins a l'any 1782. Puigjaner, d'altra banda, ignorà que avi i nét van con-viure durant el transcurs de trenta-cinc anys. Al retrat que figura a la

Historia de la Villa de Valls, hi ha un peu, on es llegeix: «Retrato de lo Sr. Lluís Bonifàs escultor, Retratat en lo any 1755 ha 15 de Mars, lo retratá lo Sr. Manuel Tramullas¹ Pintor y dit Lluís es fill de Barna. y nasqué en lo any 1683 ha 3 de novembre. Morí en lo any 1765 ha 14 Agost y dat Sepultura dia 15 y Es enterrat en la Yglesia Parroquial de la Villa de Valls devant de la Capella de St. Aleix y per ser tan devot de la tersera regla deixá que lo vestísin de Abit de St. Franco. y cada Any si diu misa per lo dia de son obit y també totas las festivitats de Maria Santísima que ell ho deixá fundat en dita Capella». En canvi, tot i que Puigjaner cita unes notes de Lluís Bonifàs i Massó, que consultà, diu que va néixer el 1683, i, en realitat l'any del seu naixement és 1730, etc. La mateixa confusió va comportar que, en les obligacions del Banc de Valls, sèrie B, emeses els anys 1892 i 1922, es caigués en el mateix error a l'hora de voler honorar Lluís Bonifàs i Massó, ja que reproduïren el retrat del seu avi.

Cèsar Martinell, amb les investigacions que féu i basant-se particularment en un manuscrit de Lluís Bonifàs i Massó (possiblement el mateix que va consultar Puigjaner) va poder establir l'arbre genealògic de la família Bonifàs, en el qual figuren cinc escultors:

- Lluís Bonifàs (Marsella? – Riudoms, 1697)
- Lluís Bonifàs i Sastre (Barcelona, 1683 – Valls, 1765)
- Baltasar Bonifàs i Anglès (Valls, 1709 – Valls, 1747)
- Lluís Bonifàs i Massó (Valls, 1730 – Valls, 1786)
- Francesc Bonifàs i Massó (Valls, 1735 – Tarragona, 1806)

El present treball pretén d'estudiar el segon escultor de la família, Lluís Bonifàs i Sastre. La base és la recollida d'aportacions diverses dels estudiosos que n'han parlat i la publicació de documents que, en no haver-los trobat citats enlloc de les consultes que hem fet, creiem que són inèdits. Donada la relativa escassetat de documents que parlin d'aquest escultor (potser amb el temps se n'aniran trobant més), tenint en compte el fet que va treballar en diverses poblacions, i la manca d'originals o de fotografies de les obres que realitzà, desaparegudes durant les diverses revolucions que patí el país, es fa impossible de fer-ne un estudi a fons, particularment si hom decideix que sigui artístic i crític de l'obra, tot i que hem de pensar que, com a deixeble que fou de l'escultor Llätzer Tramulles², degué contribuir al desenvolupament general de l'escultura barroca a Catalunya, mogut per l'esperit imperant a l'època: el de construir grans retaules a les esglésies, cosa que afavoria que hi hagués força feina per als escultors i, alhora, que es formessin escoles-tallers,

arreu del país, les quals, generalment, van anar passant de pares a fills, bo i contractant també deixebles que s'hi desplaçaven des dels llocs més insospitats. Tots plegats, cal incloure'ls a la nòmina dels artistes catalans de l'època, immersos en l'estil del barroc català, el qual presenta unes particularitats que el distingeixen d'altres escoles: el barroc català té uns valors de gran serenitat, que contrasten, per exemple, amb el verisme i el dramatisme del barroc castellà. Si el barroc català fou, de bon començament, una mica amanerat, després protagonitzà, en general, un sentit mesurat de la unitat, de la sobrietat i de la robustesa, talment si hagués deixat de banda el contorsionisme i la pesantor, per oferir delicadesa en unes talles de perfecció sorprenent, vigoroses de dibuix, amb personatges plens de caràcter, elegants de moviment, que fan l'efecte d'haver-se emmirallat en la millor escultura barroca italiana per a entrar en el corrent internacional del segle XVIII.

NOTES PER A LA BIOGRAFIA DE LLUÍS BONIFÀS I SASTRE

Nascut a Barcelona, l'any 1683, el batejaren a la parròquia de Santa Maria del Mar. El seu pare, Lluís Bonifàs, de nacionalitat francesa, s'havia casat, l'any 1676, amb Emerenciana Sastre, i era també escultor. Va treballar a Barcelona, on va deixar obres tan importants com la imatge de Sant Pau, encara existent damunt la cisterna del Pati de Convalescència de l'Antic Hospital de la Santa Creu, i la de Santa Eulàlia que, fins a l'any 1936, va rematar l'obelisc que ornamentava la plaça del Padró. Després va establir el seu taller a Valls, on va treballar per a les esglésies de la vila, com també ho va fer per a les d'Arbeca, (Document n.º 1), la Selva del Camp i Riudoms. Precisament fou en aquesta darrera població on, l'any 1697 va morir. Estava treballant el retaule de la Verge del Roser³.

Lluís Bonifàs i Sastre, quan va morir el seu pare, no es quedà a viure amb la seva madastra, (el seu pare s'hi havia casat en segones núpries), sinó que se n'anà a casa de la seva àvia materna. Als 13 anys, el llogaren d'aprenent d'argenter, però, com que aquest ofici no li agradava, al cap de quatre anys, en morir la seva àvia, el deixà, i va signar un contracte d'aprenentatge, de quatre anys de durada, amb l'escultor Llätzer Tramulles², el qual tenia el taller al carrer Escudellers, de Barcelona.

Als primers anys d'acabat l'aprenentatge es traslladà a Valls, com ho feren d'altres escultors, per a encarregar-se de fer alguna imatge o al-

gun retaule de la nova església de Sant Joan. A Valls, treballà d'oficial d'escultor amb Jaume Campets, escultor de la vila de Valls. Es casà amb Maria Anglès, filla de la localitat veïna de Cabra⁴. A l'església parroquial de Sant Joan, de Valls, hi havia un altar dedicat a Sant Miquel, que la tradició atribuïa a Lluís Bonifàs. La data de 1698, escrita a l'altar, desfà aquesta tradició, ja que, llavors, l'escultor tenia quinze anys i havia començat a treballar amb Llätzer Tramullas. Podria atribuir-se al seu pare, malgrat que havia mort un any abans a Riudoms; potser aquesta data fa referència a l'acabament del daurat.

L'any 1708 vivia al carrer de la Carnisseria, de la vila de Valls⁵, i el 1709 neix el seu primer fill, Baltasar, que també serà escultor⁴. El 1711 estén poders a Emanuel Facha (o Fodie) jove, escultor de la vila de Perpiñà, per a cobrar diners, firmar època, etc. (Document n.º 2). Després, se'n va a Barcelona per a fer registrar, a nom seu, tres cases, que esbrinà que posseïa a la plaça de Besea, però, per falta de mitjans, només pogué arribar a aconseguir-ne una. Sembla que s'instal·là novament a Barcelona, ja que, l'any 1712 és procurador clavari de la confraria d'escultors, arquitectes⁶ i entalladors. El Consell General el nomena, juntament amb Isidre Saborit, prohóm en cap, i, d'altra banda, nomena Jaume Campets, prohóm segon. Tots tres són escultors, i els encarreguen de buscar diners per arreglar el pagament d'uns «panyos que la confraria havia comprat per a sayas i botons per a vestir los confreres i fadrins» de la confraria esmentada^{4, 7 i 8}. Tots tres escultors feren fiança de la quantitat necessària⁸.

Lluís Bonifàs i Sastre aconsegueix una posició respectable a Barcelona, on resideix durant alguns anys. L'Agost de 1714 hi neix el segon fill, Antoni, el qual, més endavant, serà sacerdot, beneficiat de l'església de Sant Joan, de Valls, on el 1769, va beneir l'altar de Sant Aleix, que havia construït, en aquesta parroquia, l'escultor Lluís Bonifàs i Massó. També fou rector del Catllar.

La família Bonifàs-Anglès visqué, doncs, el setge de Barcelona, des de l'agost de 1713 a l'11 de setembre de 1714. El segon fill, el futur sacerdot, nasqué un mes abans de la famosa data de la rendició de la ciutat comtal a les tropes de Felip V. És possible, doncs, que l'escultor Bonifàs i Sastre, que llavors tenia trenta anys, fos un dels defensors de Barcelona. (Recordem que el 5 de juliol de 1713, reunit el Parlament de Catalunya, havent optat per la submissió a Felip V el Braç militar i l'eclesiàstic, el Braç popular va decantar-se per la resistència. En aquella reunió, hi eren presents els delegats de Valls, Felip Farré i Joan Pascual, els quals donaren el vot favorable a la continuació de la guerra).

El 1717 la família Bonifàs-Anglès es troba novament a Valls. És el dia 30 de gener d'aquest any quan, junt amb Jacint Vila, escultor resident a la vila, natural de Sant Feliu de Terrassola (Vic) i casat amb Teresa Martorell, de Valls, firma capitulació amb els procuradors de la Confraria de Sabaters i de Sastres, sota la invocació de Sant Marc i de Sant Crispí, per l'obratge del retaule de la capella de la confraria, al preu de cinc-centes lliures barceloneses (Documents n.º (3), (4) i (5), més la fusta d'alba que calgui⁸. La traça del retaule, la dibuixà Lluís Bonifaci, preferida a una altra que havia dibuixat Bernat Vidal, escultor de Valls, segons hem trobat en un Manual de l'Arxiu Notarial de Valls. L'altar sembla que es va fer amb el dibuix de Bonifaci però amb alguns elements del de Bernat Vidal.

El dia quatre d'octubre de 1717 s'absentà de la vila per anar a treballar al monestir de la cartoixa d'Escaladei. A 1720 viu a Valls, en una casa que comprà, al carrer de la Carnisseria, a la part dels Jueus⁴. Al Manual d'Andreu Febrer, de l'Arxiu Notarial de Valls, llegim que aquest any vengueren, ell i la seva esposa, una casa i un corral al mateix lloc. La casa del carrer de la Carnisseria serà, durant molts anys, el seu domicili i el del seus successors, i en aquesta casa, on avui hi ha una placa commemorativa, va establir l'acreditat taller-escola que es va mantenir fins a finals del segle XVIII.

Aquell mateix any 1720, Magí Guimerà, escultor de Valls, per encàrrec dels procuradors de la confraria de Sant Marc, visurà el retaule fet per als confreres sabaters i sastres pels escultors Lluís Bonifaci i Jacint Vila⁹. Un altre encàrrec d'aquell mateix any 1720, que li fa la Universitat de Valls, és un escut d'armes per al portal de la Casa de la Vila, al costat del Pallol¹⁰.

El 1721 fa una imatge del Crucifix per a l'Altar de la Confraria de les Ànimes, de Valls, pel preu de dues lliures i dos sous barcelonesos¹¹. També anà a Escaladei a fer diverses obres.

L'any 1722 fa les taules de l'altar Privilegiat i del Sumari d'Indulgències, per a la Confraria de les Ànimes, instituïda a l'església parroquial de Valls, pel preu d'una lliura barcelonesa i un sou¹¹.

El 25 de febrer de 1722 tracta amb els marmessors de Magí Roig, candeler de cera, la construcció d'un retaule a la capella de la Mare de Déu de la Candela, a la parroquial de Sant Joan, de Valls, retaule que l'esmentat Magí Roig deixà en testament. Bonifàs es compromet a acabar el retaule en un any i mig, i el dia 26 d'abril del mateix any cobra cent lliures com a primera paga de les tres-centes nou lliures i vuit sous que havien tractat per al total del retaule⁴. (Documents n.º (6), (7) i (8).

El 19 de juliol de 1722, Marià Montanya, escultor de Valls, natural de Barcelona, veí de la vila, de quaranta-dos anys d'edat, compareix junt amb dos testimonis a l'escrivania de l'al·ludit notari Andreu Febrer, situada al carrer de la Cort, i presta jurament. Diu que l'any 1712, habitant a la ciutat de Barcelona, es recorda molt bé que hom mantingué consell de prohoms de la confraria dels Escultors, Arquitectes i Entalladors, sota la invocació dels Sants Màrtirs. Ell hi intervingué com a confrare de la d'escultors. S'hi resolgué, entre d'altres coses, que es prenguessin diners a censal a fi de pagar als senyors Antoni Sabater i Josep Casas, mercaders de la ciutat, 75 lliures barceloneses, que la confraria els devia de la compra de draps, sarges i botons per a vestir els confreres i fadrins, la qual resolució no s'escrigué, i després, les 75 lliures es deixaren a violari a la confraria, a mans del reverend Francesc Glòria, prevere de la casa de Nostra Senyora de l'Ajut, del carrer de Sant Pere més baix, de la ciutat de Barcelona. El violari, com que Glòria no el deixà a la confraria, el prengueren Isidre Saborit, escultor, com a principal prohom en cap de la confraria; Jaume Campets, escultor i prohom segon, i Lluís Bonifaci, escultor i clavari de la Confraria, com a fiances. Aquesta atestació la féu Marià Montanya⁸. Cèsar Martinell en uns articles titulats «L'Art a Valls», publicats l'any 1914 a *La Crònica de Valls*, escriu, pel que fa a l'altar de sant Pau, desaparegut el 1936: «com diu mossèn Ribas a la seva *Monografia*, en parlar d'aquesta capella: «la comunitat de preveres comanà la construcció del retaule barroc, a l'escultor de Valls Lluís Bonifàs». No cita l'any però afegeix: «Per l'estil de l'altar sembla que es deu tractar de l'avi de l'Acadèmic de San Fernando, del mateix nom i cognom, que segurament féu altres retauls, dels quals no se'n sap l'autor. L'altar en qüestió té dos ordres superposats, amb quatre columnes salomòniques, i queda així dividit en sis compartiments quasi iguals, puix sols els del mig són de la mateixa mida que els de baix. Aquesta uniformitat perjudica l'aspecte del conjunt, que resulta monòton malgrat la riquesa monumental de l'estil a què pertany.»

Durant una tanda d'anys tot respira prosperitat a l'entorn del nostre escultor, com ho demostra el fet que, l'any 1723, compri una peça de terra a la partida del Burgar, tocant al molí fariner. Els encàrrecs d'escultura són nombrosos, tant des de la ciutat com des de la rodalia, així com també de llocs més llunyans. Al seu taller-escola, hi van deixebles forans, fins i tot de Barcelona, per tal de rebre les seves ensenyances.

Els contractes d'aprenentatge s'acostumaven a fer davant d'un notari, amb l'assistència del pare de l'alumne. El preu de l'ensenyament no

era cap altre que l'ajuda que el deixeble donava al mestre en el transcurs dels anys del llarg aprenentatge. També, a vegades, les clàusules del contracte, a més a més del manteniment i de l'habitatge, incloïen la roba. L'ensenyament artístic que rebien els alumnes no era solament el que es deriva de la pràctica manual en els treballs propis de l'ofici, sinó que tenia el caràcter d'una vertadera escola, amb mètodes pedagògics (Document n.º 10). Deixebles d'en Bonifàs i Sastre, foren, lògicament, el seu fill, Baltasar, i els seus néts Lluís i Francesc. I així ho afirma Cèsar Martinell: «No tenim cap notícia, ni Lluís en parla en les seves memòries, que ni l'un ni l'altre germà haguessin anat fora de casa a aprendre el seu art, i haurem d'acceptar, fins els més escrupulosos, que és ben clara la filiació artística dels dos darrers escultors Bonifàs, quan des de Barcelona i altres indrets de Catalunya i d'Aragó, anaven a Valls a cercar ensenyances a l'escola que fundà el seu avi. El que després fou el cèlebre escultor Ramon Amadeu es traslladà a Valls, a 1761, per a «perfeccionar-se» en l'art d'escultor «en la casa i escola del dit Bonifàs (el nét) i de Lluís Bonifàs, mestre escultor de Barcelona» (l'avi), segons declaració feta en acta notarial. Ramon Amadeu estigué més de dos anys a Valls. Un altre deixeble va ser el fill del fuster Ramon Esplugues, de Barcelona, al taller del qual es feien també obres d'escultura. També fou deixeble de Bonifàs Joan Traver, de Barcelona. Va estar al taller-escola de Valls durant tres anys, (1739-1742) «per a perfeccionar-se en l'ofici d'escultor». Així ho consigna en testimoni que es va fer lliurar perquè li servís de mèrit. Marià Novelles és un altre artista que va venir de fora, l'any 1762, per a treballar a les ordres de Bonifàs, cosa que permetia al nét de dedicar-se a esculpir el baix relleu de Sant Sebastià que li va valer el títol d'Acadèmic. A 1763 era fadrí escultor a casa del mestre, i devia ser persona de confiança, ja que actuà de testimoni a l'acta notarial que es va enviar a l'Acadèmia de San Fernando, de Madrid, per tal de demanar l'ingrés del nét.

Un altre fadrí escultor que féu de testimoni de l'acta esmentada fou Baptista Dalmau. Encara hi hauríem d'afegir Pere Joan Golarons, contractat el 1761 per sis anys, malgrat que el contracte el féu amb el nét. El fet que l'avi i el nét treballassin junts contribueix a la confusió de no saber de qui eren els deixebles, malgrat que és lògic que ho fossin de tots dos i que ajudessin a treballar les obres que sortien del taller.

En consultar el llibre que sobre Lluís Bonifàs i Massó escriví l'estudiós Cèsar Martinell, ens va entrant la sospita que Martinell, amb el punt de vista posat en el nét, va oblidant la importància de l'avi com a escultor, i arriba a caure en la trampa d'atribuir mèrits d'aquest a l'al-

tre. Així, quan comenta la biblioteca de l'artista, cita l'*Architectura de Vitruvio*, i diu que, al primer full, hi ha escrit: «És de Lluís Bonifàs Escultor abitant en la vila de Valls, y Academic de Merit de la Reyal Acadèmia de St. Carles». És l'avi, qui hi habitava, (però que no hi havia nascut), i que fou Acadèmic de Mèrit de Sant Carles, ja que si no n'hagués estat, no hauria gosat escriure aquest detall²⁷. Vegem, si més no, el que cita Martinell d'un altre llibre, l'*Architettura civile*, escrit en italià per Ferdinando Galli Bibiena. Diu que hi ha dos escrits... L'un diu: «Lluís Bonifàs Escultor y Massó de Valls...», és a dir que aquí s'aclareix que és del nét, a Valls, a més del cognom. L'altre escrit diu: «Est llibre és de Lluís Bonifàs Menor Escultor de Valls...». Queda molt clar que és de Valls. En un altre llibre, *L'Art de desseigner del maistre Jean Cousin, reveu, corrigé et augmenté per François Tollain Graveur a Paris*, hi ha també un escrit on es llegeix: «Llibre de Lluís Bonifaci Escultor Viu en Valls que Deu lo ge.» Aquí Martinell puntualitza que creu que el llibre era de l'avi, per la declaració de «viu a Valls» que sembla indicar distinta naturalesa del lloc de residència. Encara, Cèsar Martinell parla d'un quadern manuscrit, amb diverses anotacions (la majoria problemes d'estereotomia). Aquest manuscrit tenia, a més, enganxats, gravats estrangers de temes profans i de temes religiosos. El fet d'haver-hi anotacions de l'any 1712, fa creure a Martinell que era del temps de l'avi Bonifàs. I encara parla d'un altre quadern amb gravats enganxats, amb la inscripció: «Libre de ystorias de Galderich Berenguer Esculpr.-1776». No hi ha dubte de qui és ni de qui era. Fa pensar, però, aquest detall, de posar la data en què es va enquadrar...

Tot i enaltint el nét, Martinell no deixa de citar l'avi en diverses ocasions: «...les escoles que havien adquirit més importància eren les que Pere Costa tenia a Barcelona i la de Lluís Bonifàs a Valls. Aquesta havia estat fundada per l'avi, vers l'any vint-i-cinc d'aquell segle i sabem que en aquells temps hi feien cap deixebles de Barcelona. Més endavant, el nét comparteix les tasques en la direcció de l'escola, augmentant el seu crèdit. Mort l'avi, el nét va continuar la tasca d'ensenyament artístic fins a on li va permetre la copiosa producció que li encarregaven...».

Tots aquests detalls i d'altres que van sortint en el llibre de Martinell, fan pensar que Lluís Bonifàs i Sastre no era pas un escultor artesà qualsevol, amb coneixements rudimentaris de l'ofici, sinó que era un home molt preparat tècnicament, que coneixia l'*Aritmètica especulativa y pràctica y arte de álgebra*, editada a Barcelona a 1672; el *Curso o Compendio Matemático*, de 1712, que Martinell suposa que havia per-

tangut a l'avi Bonifàs; llibres d'arquitectura, etc., i que devia entendre, a més del castellà, l'italià, el llatí i el francès, ja que interpretava aquells llibres. Al quadern manuscrit de què s'ha parlat, s'hi expliquen problemes estereotòmics i traçats de corbes amb subjecció a mètodes científics. Altres exemples influents en l'obra que realitzà foren els models d'escultura i de retaules que havien deixat fets a les esglésies els escultors que el precediren, tals com el seu mestre Llätzer Tramulles, el seu pare Lluís Bonifàs; Damià Forment, l'autor del retaule de Poblet; Agustí Pujol, Pere Joan, Josep i Francesc Tramulles, etc. per citar alguns noms dels que treballaren a Barcelona i en llocs propers a Valls, fet que apunta la possibilitat que l'avi Bonifàs n'hagués conegut l'obra.

Que l'avi Bonifàs no era manc en qüestions de visió artística, ho prova el fet de preparar l'historial del nét per a demanar-li el nomenament d'acadèmic de l'Acadèmia de Sant Fernando, a Madrid. «El ser acadèmic de San Fernando significava el reconeixement com a artista, és a dir, la separació entre l'exercici de l'art o un ofici. A una banda quedaven els arquitectes, els artistes-pintors, els artistes-escultors, i a l'altra els constructors, els pintors, els fusters, etc. Una de les condicions que exigia l'Acadèmia madrilenya de San Fernando als seus membres era que no formessin part de cap gremi. D'ací que fos molt buscada aquesta distinció acadèmica, perquè posava terme a infinitat de petits problemes constantment desvetllats pels gremis»¹². Es va trametre a Madrid un memorial, una acta notarial que testificava haver vist treballar Lluís Bonifàs i Massó com a escultor¹³, dos dibuixos de figures tretes del natural, un dibuix de composició, un relleu escultòric, l'acta de baptisme, un certificat de bona conducta expedit per les autoritats... I Lluís Bonifàs i Massó fou nomenat acadèmic (1765) com també ho fou el seu germà, Francesc, el 1771.

L'avi Bonifàs, el 3 de maig de 1728, junt amb la seva muller i el seu fill Baltasar, escultor, (aquest com a usufructuari dels béns de la seva muller Francesca Massó, filla de Josep, semoler de Valls) firmen carta de pagament de les robes que Josep Massó prometé en capítols a la seva filla⁴. El 1728 es casà el seu fill Baltasar, i, uns quants anys més tard, veié amb satisfacció com l'altre fill, Antoni, cantava missa solemnement a l'església del Carme, de Valls. El 23 de setembre de 1729 ven a Francesc Roig, botiguer de robes, i a la seva muller, una casa que posseïa al carrer del Carme, de Valls¹⁴. L'any 1732 pintà quatre canelobres de la capella de la Confraria de les Ànimes, de Valls, per dotze sous barcelonesos¹¹. Aquest mateix any dibuixà la traça d'un tron que anava

al retaule que la confraria de Sant Josep, dels fusters de la vila, havia encarregat a l'escultor Marià Montanyà²⁰.

El 22 d'abril de 1733 retornà les 193 lliures barceloneses que li havien avançat per a l'obratge del retaule de la capella de Santa Maria de la Candela, de l'església parroquial de Valls. El contracte no tingué efecte «per certes causes» que el document no cita. Se li abonaren vuitanta-dues lliures i catorze sous barcelonesos per la feina que tenia feta, més dinou lliures per la traça que féu de l'esmentat retaule¹⁴.

El 16 de setembre de 1733, junt amb el seu fill Baltasar, firmaren un contracte d'aprenentatge, per set anys, amb Josep Cendrós, de Montblanc per a ensenyar a Josep Cendrós, fill de Josep, l'ofici d'escultor¹⁴. (Document n.º 10). El 26 d'agost de 1735 firmà àpoca al reverend Pere Garrabet, prevere de Tarragona, marmessor del difunt Joan Rubinat, de la vila de Valls, de cent vint-i-dues lliures barceloneses, preu de dos bancs escons i d'un confessorari que obrà per a la capella de Santa Úrsula, de l'església parroquial de Valls¹⁵. El 1735 havia treballat el retaule de les Ànimes per a la Guàrdia dels Prats.

Lluís Bonifàs i Sastre ajuda els fills com a bon pare, i entre la família i els molts encàrrecs que té, reparteix les hores de la seva vida, la qual esdevingué amarga quan, en traspassar els seixanta anys (1743), i quan hauria necessitat més de l'amor dels seus fills, aquests es mostraren quelcom desagraïts i li portaren disgustos amb la seva conducta, ja que, segons sembla, no compliren les obligacions envers el seu pare. I, com si amb això no n'hi hagués hagut prou, la mort de la seva esposa i la del seu fill Baltasar (4 de juny de 1747), portaren el desconsol a la seva ànima, que procurà confortar amb l'oració, i conformar amb la voluntat divina, com a fervent creient que era.

Sols l'estimació del seu nét Lluís restà ferma enmig de tantes contrarietats, com ho prova una carta de condol que, el juny de 1747, li adreçà fra Pere Batlle, monjo cartoixà d'Escaladei: «...A.V. Al Sr. Mestre Lluis Bonifacio Escultor: que Deu G. de ms.añs, com desitjo En la Noble Vila de Valls» (14 de juny 1747). Després de ferli avinent el seu sentiment de condol per la mort de la seva esposa i del seu fill Baltasar, comenta: «...Me admiro en gran manera, que lo bon natural del Conda(m) Baltasar se desmandas de tal Pare: Pero mes me admiro del fill Sacerdot, que no miras ab major atencio les obligacions que esta obligat a un bon Pare. Sr. meu confio que lo nét Lluís, sera lo consuelo y descons de la sua vellesa, aqui donara mil memorias de part mia...».

Així fou; avi i nét visqueren junts els darrers anys de la vida del primer, i, quan el segon estigué en edat de treballar, pogué l'avi quedar

lliure dels treballs d'escultor⁴. Lluís Bonifàs i Massó es va quedar al costat del seu avi, el qual li va fer de pare. L'avi li tenia tanta estimació que era l'home més enamorat dels seus mèrits. Estava gojós, no sols de ser-li avi, sinó també de ser el seu mestre. En ell veia el nét i el deixeble.

Hem de pensar que en les primeres obres de Lluís Bonifàs i Massó hi intervingué l'avi. Martinell data la primera obra el 1747, quan el nét tenia 17 anys i l'avi 63. Encara a 1758, als 75 anys de l'avi, en concertar el Retaule de la Mare de Déu del Roser, diu que el tractaren «l'avi i el nét»³.

La casa que ja el 1720 posseïa l'avi al carrer de la Carnisseria, va ser durant molts anys residència de tota la família. El fill Baltasar no la va abandonar quan es va casar, i hi va morir¹⁶. Molts anys després, hi viuen encara, amb el vell Bonifàs: la seva jove, vídua; el nét Lluís, ja casat, amb la seva esposa; els seus germans (Francesc, Antoni, Marc i Francesca) mentre foren solters, i, més endavant, els seus fills (Teresa, Úrsula, Tecla, Simforià i Maria). Tot fa suposar que la família vivia cordialment unida al costat de la venerable figura de l'avi, que, a les seves velleses, pogué estar rodejat de quatre besnéts.

¿Va demostrar el vell Bonifàs alguna predilecció envers el seu nét Lluís? Es podria fonamentar aquesta predilecció en el fet de la llarga convivència d'ambdós; en l'interès que va tenir l'avi en el nomenament d'acadèmic a favor de Lluís; en el fet d'haver-lo instituït hereu universal, i també pel fet que junt amb el seu oncle sacerdot, mossèn Antoni, fos nomenat marmessor del testament que va atorgar el 22 de desembre del 1753 (altres dues persones, no membres de la família, també en foren nomenades). Malgrat això, l'herència sembla que se li atribuï preferentment perquè era el primogènit, ja que, als altres néts, els nomena hereus en el cas de premoriència de Lluís, i els llega quantitats en metàl·lic, a més d'uns reliquiariis que ell acostumava a portar. Al nét Francesc, també escultor, li va llegar la meitat dels models del seu taller. Tot fa pensar en una família ben avinguda³ malgrat els núvols de pas, les desavinences amb Baltasar i Antoni, que hem citat abans. L'avi Bonifàs s'havia fet un nom respectable, i el nét no solament el va mantenir, sinó que en va fer créixer el crèdit. El retrat pintat per Manuel Tramulles (la còpia del qual figura a la *Historia de la Villa de Valls*, de Puigjaner, s'atribueix a Bonaventura Casas, de Valls), és datat el 1755, quan l'avi tenia ja 72 anys. L'aspecte no és pas el d'un vell xacrós. Té un rostre dolç i una mirada quelcom cansada en uns ulls somniadors. La perruca i el vestit li donen un aire de noblesa. L'altre retrat que es coneix, sense data, presenta característiques semblants.

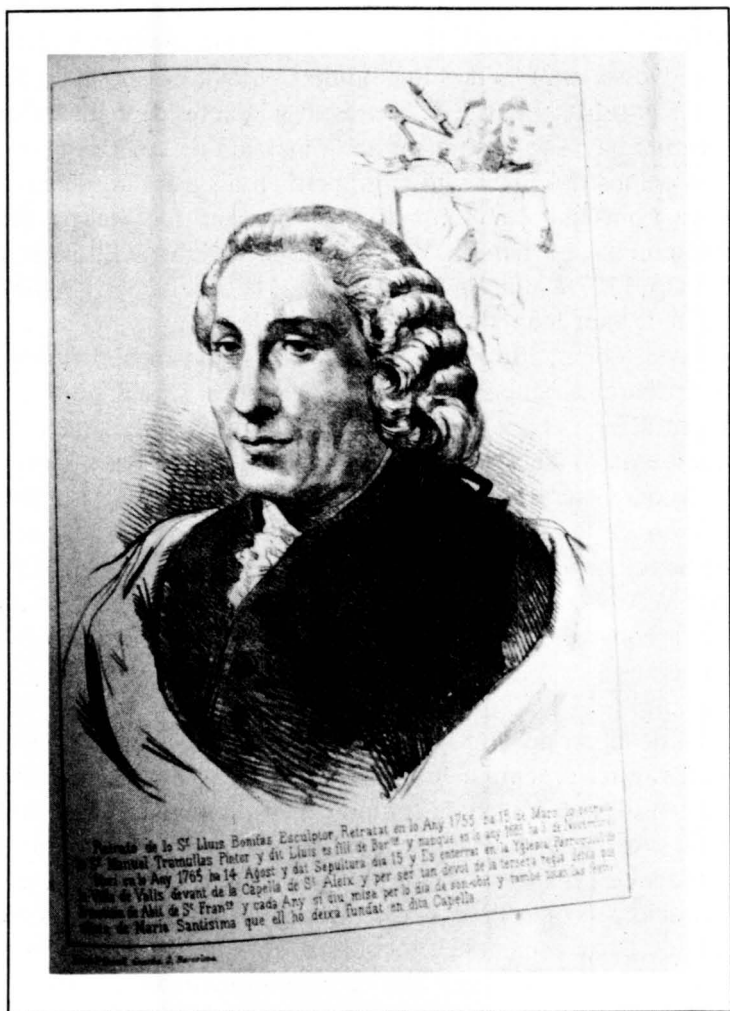
És en aquesta època de la seva vida (67 anys) quan l'avi Bonifàs formà part de la primera promoció de consellers de l'Ajuntament, constituïts, a Valls, l'any 1750. Per aquest motiu, l'any 1768, el seu nét Lluís, com que l'avi ja havia mort, es troba enredat en un afer que implicava persones molt importants de la vila: Salvador París, pagès i propietari de Picamoixons, i, segons Martinell, home d'idees avançades que, en la defensa del poble baix representava l'esperit de revolta que en aquell temps començava a fer front al poder real, va acusar tots els Ajuntaments formats des de 1750 fins al 1766 de malversadors dels béns comunals. Consultant els arxius vallencs –i suposo que el cas es pot donar a tots els altres– ens hem trobat amb casos repetits en els quals les situacions o les posicions polítiques d'un personatge són motivades, inicialment, per qüestions personals. Recordem que una de les al·legacions que fa Salvador París contra l'alcalde Veciana, a la vegada comandant dels Mossos d'Esquadra, és que aquest li envia els mossos a prendre-li la llenya de les seves terres; que li han cremat garbes de blat i pellers; que l'ha perjudicat fent passar un camí o carretera per terres seves, etc. Salvador París aconsegueix que una part del poble, queixosa de Veciana, es posi al seu costat, i, aprofitant les influències que té a Madrid, les fa moure. Això representa viatges a la capital castellana i mentre ell és fora, els seus partidaris li conreen les terres de franc. Sigui com sigui, tot i pensant que l'avi Bonifàs no va tenir part en aquest assumpte, sinó que s'hi va veure arrossegat pel corrent, no ens volem erigir en jutges d'un afer del qual no tenim informació suficient. El cas és que l'afer arribà al «Supremo Consejo de Castilla»; que hi hagué un judici i un plet molt llarg; que fou enviat a Valls el comissionat de guerra don Gabino Esther i Montserrat, el qual hi va romandre durant molts mesos, i s'emportà, quan se'n va anar, molts llibres que no s'han vist mai més. La cosa s'allargà fins a l'any 1785, i quan es va fer pública la sentència, el nét, Lluís Bonifàs i Massó, es va veure obligat a constituir un censal per a poder pagar la part que li correspongué, junt amb els altres inculpats, de les despeses de la defensa. El batlle de Valls d'aquella època era en Pere Màrtir Veciana i Sevit, segon comandant dels Mossos d'Esquadra. L'acusació de Salvador París i dels seus, era, a més, de malversació dels béns comunals, de parcialitat en els judicis; de nepotisme; de convertir el Comú de Valls en una conxorxa familiar; de fer-se dur pels Mossos d'Esquadra la llenya dels boscos d'altri; de no pagar sabaters, sastres, jornalers ni delmes, etc.¹⁷. El plet costà a en Veciana moltes anades de Valls a Madrid, molts disgustos i una malaltia. Tot just s'havia guanyat el plet per part de Veciana, quan aquest emmalatí i morí a

Madrid mateix (1763), on l'enterraren. El 1762, el batlle Veciana havia estat substituït pel doctor Gregori Martí, germà que era del famós bisbe Martí, de Caracas (Veneçuela), de nissaga val·lenca, circumstancialment nascut a Bràfim, on el seu pare havia anat a exercir de metge. La batllia dels Veciana durà més d'un segle, tret del curt període de la batllia del doctor Gregori Martí, blasmat en una carta del doctor Francesc Dosset a Pere Màrtir Veciana i Sevit. (Francesc Dosset era sogre de Veciana. La muller de Dosset era filla de Lluís Bonifàs i Massó) «...lo magnífich Sr. Doctor Gregori Martí Batlle de la present vila antes de venir les carnestoltas sempre havia demostrat ser ab la mascara de sa fingida sequela i cautelosa demostració ignorantíssim, pero en los tres dias de carnestoltas anava com una rata enmatsinada buscant los vicaris de nostra parròquia...» La família Veciana va encarregar a Lluís Bonifàs i Massó, l'any 1777, l'altar de Sant Pelegrí, a la capella dels Dolors de la parroquial de Sant Joan, de Valls.

Hi havia, doncs, lligams de família que demostren el lloc que els Bonifàs arribaren a ocupar en la societat val·lenca. De fet, però, cadascú té el seu caràcter, i el nét Bonifàs reaccionà molt moderadament respecte a aquest enutjós afer, tot i que, com veurem després, se'n sentís força afectat. Així va escriure al seu llibre d'anotacions, el que Martinell va titular *Llibre de Bonifàs* (18): «Vui dia 23 de maig de 1785 So firmat lo Acta de Sensal q. so pres per las disputas qe se tingue ab la vila per defensa per lo Any de lo meu Avi fou Regidor per lo que posaren ab yns tanci de la bona pessa de Salvador París, q. fou lo primer any q. iague Diputats en esta de Valls q. tota la vila y esta embulicada, las millors casas de...».

Ja el 4 de febrer de 1768, Lluís Bonifàs i Massó, i Francesc Morales, daurador, van fer procura a Josep Bonanat, advocat, i s'obligaren en el censal o censals que havien de comprar fins a la quantitat de 6.000 lliures o més, si calia, per a defensar la pròpia estimació i honra, per haver estat acusats ell i d'altres, davant el Consell Reial de Castella, de mala administració dels béns de la Universitat de la vila. Els acusats eren els atorgants de l'acte esmentat, i tots els altres que foren regidors des de 1756 a 1766²². Per donar una idea de la fabulosa quantitat invertida en aquest plet, direm, segons referències, que l'any 1754, a Barcelona, una dotzena d'ous valia dos sous i tres diners. Una lliura tenia vint sous i un sou dotze diners.

Tornem, però, uns quants anys endarrera, i anotem que el 17 de gener de 1742, l'avi Bonifàs era administrador de l'Hospital de la Vila²⁰, que l'any 1750 tenia una casa al carrer del Carme²¹ i que l'any 1752 era

Retrat de Lluís Bonifàs i Sastre, que figura a la «Historia de la Villa de Valls», de Francesc Puigjaner.

procurador de la Confraria de les Ànimes¹¹. També havia estat procurador de la confraria de Sant Josep.

Com si la Providència hagués ja volgut recompensar en vida les contrarietats que havia passat, permeté que arribés a veure el seu nét nomenat acadèmic de Mèrit de la de San Fernando, de Madrid. Abans de morir, malgrat que l'altre fill, mossèn Antoni encara era viu, ho deixà tot al seu nét Lluís «per lo íntim amor y bona voluntat que li aporta».

El 14 d'agost de 1765 morí justificat amb els Sagraments de la Penitència i de l'Extremunció, i l'endemà, se l'enterrà a l'altar de Sant Aleix, de la parroquial de Sant Joan, de Valls, vestit amb l'hàbit de Sant Francesc, segons la seva voluntat. Disposà també aspectes de caràcter religiós, com ara l'encàrrec que es digués missa en aquell altar cada festivitat de la Mare de Déu i cada aniversari del seu òbit, com també que en aquestes dates es digués missa al convent del Carme.

Digué l'oració fúnebre, el Pare Coll, religiós de la Mercè, del convent de Montblanc, el qual ajudà al lluíment que mereixia l'enterrament d'una persona tan important com fou, en vida, Bonifàs⁴.

La família Bonifàs tenia un altre panteó, on s'enterrà Bonifàs (Baltasar), a l'església del convent del Carme, de Valls. L'avi Bonifàs, al testament que havia atorgat l'any 1753, va disposar el seu enterrament en aquesta fossa, però després que el nét hagués construït l'altar de Sant Aleix a la parroquial de Valls, va escollir la fossa del davant d'aquest altar, bo i revocant la clàusula testamentària anterior amb una addició que hi féu l'any 1762.

Dels dos retrats que es coneixen de Bonifàs, i que ja hem comentat, al segon, un dibuix anònim, que es trobà enganxat en un llibre d'ell, el nét hi va escriure: «Lluís Bonifàs Esculpr. Fill de Barsalona. Morí de hadat 81 anys i 8 mesos lo any 1765 a Valls».

UN ANTECEDENT DE LA FUNDACIÓ DE LES FESTES DECENNAIS DE LA MARE DE DÉU LA CANDELA, A VALLS

El document que ens ha incitat a redactar aquest treball és el que tracta de la construcció de l'altar-retaule de la Mare de Déu de la Candela, a Valls, a l'església parroquial (Document n.º 6). Per ampliar el tema, hem cercat documentació a l'Arxiu Històric Municipal de Valls. Allí, juntament amb documents ja citats per altres autors, hem trobat tres testaments del vallenc Magí Roig, candeler de cera de la vila, relacionats amb l'esmentat retaule. Amb petites variants, tots tres testa-

ments vénen a dir el mateix. Es tracta, pel que se'n dedueix, d'un home molt devot, sense fills, amb moltes propietats i diners, i molt preocupat pel destí de l'herència que ha de deixar en morir. Hi ha també a l'Arxiu Municipal citat, un certificat mèdic, estès bastants anys abans que es morís, on diu que està molt malament de salut, obligat a quedar-se al llit molt sovint, etc. Hom no sap si això són aprensions d'ell, si és una mentida amb la intenció d'escapolir-se de quelcom cara a les autoritats, etc., ja que en el darrer testament consta que la seva esposa està prenyada.

La redacció dels documents de l'època, amb moltes repeticions, ens aconsella d'extractar el més important:

«Testament²³... a 23 de setembre 1716, de Magí Roig, Candler de Sera de la vila de Valls.-...Marmessors: Rvt. Joan Janius, prevere y beneficiat en la parrochial Iglesia de la vila de Valls, lo Magc. Joan Franco. Gassol, doctor en medicina en la mateixa vila y Andreu Ferrer notari... obligació de fer-lo, fer fer un retaule en la Capella de la Mare de Deu de la Candela de dita parrochial Iglesia en lo qual haguesen de gastar 200 ll. Baras. y no mes... Y es ma voluntat que dits mos marmessors tingan obligació de fer-lo fer fer... (cas que la seva dona, que està prenyada, no tingui un hereu, és a dir)... per no haver tingut fill algu la dita señora Magdna Roig i Ferriol, sa muller... davant la Sepultura del dit Testador, que es en la parrochial Iglesia, al davant de la Capella de la Mare de Deu de la Candela en lo altar maior de dita parrochial...».

En un altre document²³ es repeteix el testament i s'hi afegeix: «...unes completes la vigilia del dit dia de la Mare de Deu de la Candela y les altres vespres, y completes lo mateix dia de la Mare de Deu, a 2, de febrer... Item prima, tercia, sexta, y nona dit dia de la Mare de Deu de la Candela... Item vuyt matines, unas quiscun dia de la octava de la Mare de Deu de la Candela, a les quatre hores de la tarda de quiscun dies de dita octava... Item y finalment unes completes cantades lo ultim die de dita octava de la Mare de Deu, en la dita parrochial Iglesia de la sobradita Vila de Valls... I per quant tota pia Institució mereix eser dotada y es just que qui altar serveix de altar hage de viurer...²⁸» Finalment fa una important deixa en diners.

«26 abril 1722²³... Lo honr. Lluís Bonifaci escultor de la vila de Valls de grat firma apoca al Rvt. Ms. Joan Janius, prevere, al Magch. Joan Fco. Gassol, dr. en medicina en la vila de Valls populat, y al Dit Andreu Ferrer notari avall escrit marmessors de la anima y executor del Testament y ultima voluntat del quandam Magí Roig candaler de sera de la dita vila pnt. lo dit Gassol de cent lliuras moneda Barca. las quals

son a bon compte de aquella 300 LL.B. que los dits marmesors en dit nom li han promesas donar per la fabrica del retaule de la capella de nra. Sra. de la Candela, com de dita promesa y llargament de veurer ab acta de transacció y concorda rebut y testificat en poder del dit avall escrit Not. a 2 de febrer proppassat, lo modo de la paga de las ditas 100 ll. b. y que aquellas confesa haver rebudas del dit Gassol altre dit marmesors en diners contants a totas les liberas y voluntats y aixi renunsiantes etc. firma la pnt. apoca – T.S. Joan Lloreda escrivent de Valls y Jaume Padrey tambe escrivent en dita vila habitant».

De tots aquests documents (i dels n.º 6, 7 i 8), deduïm que, mort el testamentari, i no havent arribat a fi de bé el part de la seva esposa, es complí el testament en el sentit d'encarregar a Lluís Bonifàs i Sastre el retaule de la Mare de Déu de la Candela, de Valls.

Tot fent indagacions per tal de localitzar aquest retaule, trobarem un treball de mossèn Eusebi Ribas²⁴, en el qual diu: «... Segun (Pedrero) en el año 1722 el célebre escultor Bonifás de Valls empezó un retablo para el altar, que no pudo concluir por surgir algunas dificultades...». Vam consultar l'esmentat Pedrero²⁵: «El 20 de agosto del mismo año 1688, y con motivo de haberse sentido grandes terremotos, se celebró otra procesión en honor de la Virgen, comenzando 34 años después (1722) el célebre escultor Luis Bonifás un nuevo altar ó retablo que no pudo concluir...». Després ens sortí el document de 16 de setembre de 1733, que ja hem esmentat¹⁴, el qual explica que el contracte no tingué efecte «per certes causes», les quals però no s'especifiquen. Com que no hem trobat enlloc el perquè no el va arribar a fer, volem aventurar la hipòtesi que la vídua del donant Magí Roig, a la qual, segons el testament, sembla ser que no li deixà res, reclamés l'herència que el seu marit no li deixava i que, pledejant, aconseguís de fer valer els seus drets. També hi veiem d'altres possibilitats: que la col·locació del retaule a la capella de Sant Josep, la qual pertanyia a la confraria de Fusters, creés alguns problemes; que hi hagués dificultats en el cobrament dels diners promesos per Francesc Armengol (Document n.º 7). Mossèn Ribas, en la monografia esmentada²⁴ no aconsegueix fixar l'antiguitat de la imatge de la Mare de Déu de la Candela, i tot citant l'any 1177, molt endarrerit segons ell, s'inclina pel segle XIII o XIV. Pel que fa a l'altar, creu que ja existia a l'antiga església, ja que troba que hi prestaven jurament del seu càrrec els batlles de Valls; que, el 1468, s'hi celebrava missa cada dia en compliment d'una Fundació de Benet Farrer, i que aquest altar, segurament fet d'alabastre, desaparegué al moment de la construcció del temple nou de la parroquial de Sant Joan, el 1751. Lla-

vors, la imatge de la Candela, la traslladaren a l'església de Sant Miquel i la retornaren a la de Sant Joan quan les obres s'acabaren. El 1583, és tradició que la Mare de Déu de la Candela tenia l'altar al de Sant Josep, on s'hi havia construït un petit cambril. El trasllat de la Mare de Déu des de l'altar de Sant Josep fins al que actualment ocupa, va tenir lloc l'any 1783. Amb tot, la cosa no queda prou clara, donat que al contracte per a fer el retaule, Lluís Bonifàs (Document n.º 6) diu: «...se ha de col·locar la Imatge de Maria Santíssima que vuy es en dita capella...».

A la fi sembla que un document (n.º 8) porta una mica de llum a la qüestió que ens ocupa de l'encàrrec del retaule de la Mare de Déu de la Candela. És un document que, com que té molt beguda la tinta amb què es va escriure, és molt difícil de desxifrar i que només hem aconseguit, per això, mig llegir.

Per a comprendre'l més bé, el resumirem, encara que repetim algunes de les coses que ja hem explicat:

Magí Roig, candeler de cera de Valls, fa una deixa de 200 lliures barceloneses, «y no més», en testament.

Mort aquest, els marmessors contracten amb Lluís Bonifàs que faci el retaule. Això és el 22 de febrer de 1722. L'escultor es compromet a acabar-lo en un any i mig, o sigui per al 22 d'agost de 1723.

Crida l'atenció el preu de 300 lliures i 8 sous del contracte, quan sabem que la deixa era només de 200 lliures. El preu de la contracta, traduït a moneda actual, vindria a ser d'unes 200.000 pessetes. Recordem que el retaule de Sant Marc s'havia establert, cinc anys abans, per 500 lliures.

La diferència de 200 lliures entre un retaule i l'altre, en una capella de les mateixes dimensions, fa pensar que el de la Mare de Déu de la Candela estava mal pagat, i que es tractava d'un mal contracte.

Amb tot, Bonifàs, el 26 d'abril de 1722, cobra 100 lliures com a primera paga.

Veiem, d'altra banda, en el document n.º 7, que Francesc Armengol té un deute de 200 lliures, i que promet pagar-les. Relacionades aquestes 200 lliures amb el retaule, segons el document, tenim que els marmessors disposen ara de 400 lliures, a no ser que siguin les 200 de l'Armengol les mateixes de Magí Roig, és a dir, que es tractés d'un deute.

Del que s'ha pogut desxifrar del document n.º 8, es dedueix que fa referència a un acte celebrat al taller de Bonifàs, en el qual participen representants de l'Ajuntament, de la Confraria de Sant Josep i d'altres persones; som a l'any 1728-29, o sigui que ja han passat més de cinc anys de la data en què Bonifàs s'havia compromès a acabar el retaule.

Vistos aquests antecedents, no hi ha dubte, al nostre entendre, que les desavinences que retardaven la construcció del retaule eren de caràcter econòmic. A l'acte citat es fa inventari del treball que Bonifàs té fet per al retaule de la Candela i s'hi dona una valoració. Alhora es comunica a l'escultor que no continui treballant-hi, ja que tot el treball que faci d'ací en endavant no se li pagarà.

Bonifàs deu seguir entossudit en el plet, ja que, fins a l'any 1733 no retorna les 193 lliures que li havien avançat. No ho perd tot, ja que li abonen 82 lliures, 14 sous per la feina que ja havia fet, a més de 19 lliures per la traça feta del retaule. La solució o avinença, ha tardat 11 anys a trobar-se.

Sumant les 193 lliures que torna a les 82 que li abonen i a les 19 que li paguen de la traça, tenim el resultat de 294 lliures. Fins a les 309 del contracte, n'hi van 15, que podrien correspondre als honoraris noterials. La resta fins a les 400 podria ser la causa de la desavinença i del no acabament del retaule.

Pel que fa al lloc on s'havia de situar el retaule, totes les pistes confirmen que era a l'altar o a la capella de Sant Josep, de la Confraria dels Fusters. Quan es desfà el contracte, hi intervé aquesta Confraria i l'Ajuntament. La tradició deia que la Mare de Déu de la Candela va tenir altar a la capella de Sant Josep. N'havia tingut de propi, a l'antiga església, però quan l'any 1571 es va començar a construir la nova, es traslladà provisionalment a l'església de Sant Miquel; quan es pogué utilitzar la nova, la Mare de Déu de la Candela fou col·locada a la capella de Sant Josep, on se li va construir un petit cambril al qual pujaven els fidels per una doble escala que facilitava poder besar la imatge. A l'escala, hi havia un escut de l'Ajuntament de Valls, la qual cosa significa que aquest participava en el manteniment del culte a la Mare de Déu de la Candela. Els segles XVI i fins al XVIII, el Batlle i els Regidors eren els que, juntament amb el rector de la Parròquia, administraven els béns de l'església, d'on, probablement, ve el nom d'obrers de la Candela que encara conserven avui aquells que continuen tenint cura de totes les coses relacionades amb l'altar o la imatge de la Candela.

És possible, tal com diu la tradició recollida pel versaire popular «Marquet de la Dona» en el «Ball de la Mare de Déu de la Candela», que en estar la Verge com a relogada a la capella de Sant Josep, se'n perdés la devoció, o almenys no es dediquessin a la Verge Candelera les mateixes atencions que abans. Així el parlament d'aquest ball diu com vingué a Valls un frare predicador d'Escornalbou, el qual digué al poble:

«De l'altar de Sant Josep
treieu prompte Vostre Verge
que de pols i teleranyes
allí està tota plena.»

Llavors assolà el país una gran epidèmia, i els vallencs, seguint els consells del frare, van implorar la Mare de Déu de la Candela que lliuràs la vila de la pesta. Unes senyores vallenques tingueren cura de la Verge, i els vallencs, agraïts de l'ajuda de la Mare de Déu, traslladaren la imatge a la capella actual, l'any 1783.

Cèsar Martinell, als articles citats de «L'Art a Valls» (1914), en escriure sobre l'altar de Sant Josep, diu que hi havia un altar barroc i un petit cambril. Afegeix que és de traça poc feliç, amb algunes escultures i relleus dignes de la traça. Al mig, portava la data de 1815 en què es decorà. La indicació que hi havia un petit cambril (amb l'escut de l'Ajuntament, segons una altra versió) confirma, encara més, que la Mare de Déu de la Candela estigué a l'altar de Sant Josep, i que el retaule que havia de fer Bonifàs anava destinat a aquesta capella.

Veiem com l'entossudiment dels marmessors de Magí Roig a no pagar el que corresponia, per a fer el retaule de la Candela, a Lluís Bonifàs, amb la consegüent intransigència d'aquest, portà a una pèrdua de la devoció a la Verge de la Candela que durà fins a l'any 1783.

La creació de les Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela a Valls, és de 28 de gener de 1791. Basada en una deixa de mossèn Josep Parellada, la instauració la fa realitat el seu marmessor Pau Baldrich. Mossèn Parellada confia en el seu marmessor i li prega «encaridament se encarreguia tots mos bens y aquells los distribuiesca en lo que jo de paraula li tinch comunicat». El document fundacional fa referència als nombrosos i miraculosos beneficis que la Mare de Déu ha atorgat a la vila, de manera especial en temps de malalties epidèmiques. Cita un novenari solemne i una processó celebrada antigament, i finalment s'institueix una processó solemne i general a celebrar, cada any, el dia de la Mare de Déu de la Candela, i també, a partir de 1791, una processó, cada deu anys, perpètuament, amb la imatge de la Verge, portada per quatre sacerdots, sota tàlem, les vares de la qual hauran de portar quatre subjectes nomenats per l'Ajuntament, amb assistència de les comunitats religioses, de l'Ajuntament, etc.²⁶.

De la lectura de la Fundació es dedueix, en concretar solament les processons anyal i decenal, que les solemnitats religioses a celebrar en les mateixes dates dintre del recinte de l'església, tals com les completes

i el novenari, ja estaven cobertes amb altres Fundacions. És per això que, arribés a fi de bé o no, al testament del candeler de cera Magí Roig, de l'any 1716, en el qual disposa, a més de la contractació del retaule de la Mare de Déu de la Candela, la celebració de completes, matines, misses, novenes, etc., en honor de la Verge candelera, hi veiem un clar antecedent de la fundació de les Festes Decennals (el complement de les quals és la processó que crearen mossèn Parellada i el Dr. Pau Bolari i Martí), i dels actes populars que s'han anat afegint a la programació de les decennals.

Daniel VENTURA I SOLÉ

NOTES

1. Manuel Tramulles, potser emparentat amb els escultors germans Tramulles, consta com a pintor barceloní de molta fama, entre els anys 1715 i 1791.
2. Llätzer Tramulles, juntament amb el seu germà Josep, treballaren en la construcció del retaule de l'altar major de la parroquial de Sant Joan, de Valls. Aquest altar, fou destruït l'any 1936, i el reconstruí, després de la guerra, l'escultor vallenc Josep Busquets.
3. MARTINELL, Cèsar. *El escultor Luis Bonifàs i Massó*. Ajuntament de Barcelona Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona. Barcelona, 1948.
4. MARTINELL, Cèsar. *Lluís Bonifàs i Sastre*. «La Crónica de Valls», 1913, 16 d'agost.
5. MORAGAS I RODES, Fidel de. *Artistes i Artesans de Valls*. Estudis Universitaris Catalans, Barcelona 19...?
6. Cèsar Martinell fa avinent que es deia «arquitectes» als fusters que en els retaules feien les motlures, els entaulaments, les columnes i, en general, l'«arquitectura» dels retaules, o sigui tot el que no era «escultura o talla», que executaven els «escultors» o els «entalladors».
7. Aquesta notícia es troba també als fulls del Protocol Notarial (actualment en curs d'ordenació) de l'Arxiu Històric Municipal de Valls.
8. Manual d'Andreu Febrer. Arxiu Notarial de Valls.
9. Llibre de la Confraria. Arxiu Parroquial de Valls.
10. Llibre de Crèdit i Dèbit. Arxiu Municipal de Valls.
11. Llibre de la Confraria. Arxiu Parroquial de Valls.
12. PUIG, Arnau. *Del Renaixement al Barroc*. Barcelona, Editorial Taber, 1970.
13. Arxiu de l'Acadèmia de San Fernando.
14. Manual de Joan Pau Cosidor. Arxiu Notarial de Valls.
15. Document sobre la deixa dels Domassos. Arxiu Municipal de Valls.
16. Testament de Baltasar Bonifàs. Arxiu Notarial de Valls.
17. SALES, Núria. *Història dels Mossos d'Esquadra*. Barcelona, Editorial Aedos, 1962.
18. MARTINELL, Cèsar. *Llibre de Bonifàs*. E. Castells, Impresor Editor. Valls, 1917.
19. Manual Arxiu Notarial de Valls.
20. Manual de Josep Ortega i Comas. Arxiu Notarial de Valls.
21. Manual Arxiu Notarial de Valls.
22. Manual de Bonaventura Cerveró. Arxiu Notarial de Valls.
23. Protocol Notarial. Fol. 254, 18 setembre 1721. Arxiu Històric Municipal de Valls.
24. RIBAS I VALLESPINOSA, Eusebio. *Monografia de la devoció a la Virgen de la Candela de Valls*. Lérida. Imprenta Mariana, 1911.

25. PEDRERO, C., Emilio. *La Virgen de la Candela. Apuntes históricos de la Patrona de Valls*. Impremta «La Catalana», de E. Castells. Valls, 1901.

26. PUIGJANER I GUAL, Francesc. *Historia de la Villa de Valls*. Valls, 1881, (pàg. 267). L'autor dona notícia de la fundació de les festes decennals de la Mare de Déu de la Candela, a Valls, sense transcriure el document, el qual, malgrat això, cita.

RIBAS I VALLESPINOSA, Eusebi. *Monografia de la Devoció a la Virgen de la Candela de Valls...* Impremta Mariana. Lleida, 1911, (pàg. 62). Transcriu íntegrament el document de la fundació de les festes decennals.

Molts altres autors com, per exemple, Pere Altés i Serra, a *CULTURA* (1971); Joan Ventura i Solé, a *Un vot de fidelitat valenca*. Valls, Impremta Castells, desembre 1980; Jordi Fort i Gaudí, a *Santa Maria de la Candela (Valls)*. Arxiu Marià, Sant Climent de Llobregat, 1980, han publicat íntegrament o parcial aquest document. També...

PAPELL I TARDIU, Joan. *Comentari a un document per a la història de Valls. La Fundació General i Solemne en honor a la Verge de la Candela*. Article publicat al «Llibre Festes Decennals, 1981». Gràfiques Moncunill, Valls, 1981. Transcriu el document íntegrament, i hi aporta sis documents més sobre el tema.

27. Cèsar Martinell diu que aquest ex-libris el va fer sospitar que Bonifàs (referint-se a Lluís Bonifàs i Massó) havia estat acadèmic de la de Sant Carles, de València, però que les investigacions que va fer a l'Arxiu de l'Acadèmia valenciana van donar un resultat negatiu. Insistim: si no hagués estat acadèmic de Mèrit de Sant Carles, Bonifàs no hauria gosat escriure aquest detall ni en un llibre particular que no li havia de donar cap glòria, ni en un document oficial.

Pensem que si Martinell investigà el nom de Lluís Bonifàs i Massó (1730-1786), en lloc de Lluís Bonifàs i Sastre (1683-1765), potser era aquest l'acadèmic de Sant Carles. L'acadèmia fou creada a València, el 1753. El vell Bonifàs encara tardà 12 anys a morir.

28. Comentant aquesta frase «és just que qui altar serveix de altar hage de viure...» amb mossèn Josep Pascual, rector de la parròquia de Sant Joan, de Valls, ens recordà que era de procedència bíblica:

«que no sabeu que els encarregats del culte viuen del culte i els qui serveixen a l'altar tenen part de les ofrenes?». I.C., 9, 13.

Diu l'Escriptura: «No lligaràs morrió al bou que bat l'era». I també diu: «Jornal al jornal». I.T.M., 5, 17-18.

«Resteu en aquesta casa, menjant i bevent del que tindran, car el treballador és mereixedor del seu salari». L.C., 10, 7.

DOCUMENTS

1

1693, agost, 28

Tractes entre Lluís Bonifaci, escultor de la ciutat de Barcelona, (és el pare de Lluís Bonifàs i Sastre) i Joan Oliver¹, escultor de la vila de Valls, per a la fàbrica del retaule d'Arbeca. (Retaule de Sant Isidre)

Arxiu Històric Municipal de Valls. Fulls del Protocol Notarial.

«Die 28 Augusti 1693. Valls –Per raho de la fabrica del Retaula de St. Isidro de una capella de la Iglesia Parrochial de la Vila de Arbeca Archabisbat de *Tagna*. fahedor per lo h. Lluís Bonifasi escultor de la ciutat de Barcelona en la vila de Valls pnt. habitant lo dit h. Bonifasi de una y lo h. Joan Oliver Escultor de la Vila de Valls de altre han vingut als pactes seguens. –E primerament lo dit Joan Oliver attenent que lo dit h. Bonifasi esta obligat en fer lo dit retaula a sa costa donant tota la fusta, claus i aiga cuyt y demes per la fabrica y escultura de aquell per lo preu de 360 Ll. *Bes.* en les *pagds.* en lo acte de dit ajust contengudes. Y com sie estat pactat de que ell dit Oliver li donas tota la fusta, claus, aiga Cuyt y fet tota la arquitectura necessaria y totas las pesas que contenen en la de la escultura y talla segons esta disposada en la Trassa de dit retaula qual Te en son poder dit Oliver donanli la quantitat de Cent Setanta lliures. Y acotentantse dit Oliver en la dita quantitat en fer les sobreditas Cosas y complir tot lo de sobre pactat entre ell y dit Bonifasi de son grats certa scientia. Conve y bonafe promet al dit h. Bonifasi *pnt.* y als seus de que la Trasa de dit Retaula donara tota la fusta de alba que per la fabrica de aquell sera necessaria y fer tota la arquitectura y totas las pessas ques contenen en la escultura y talla segons esta la dita trassa disposada y seran necessaries en dit retaula, dins del termini que dit Lluís Bonifasi esta obligat y posar les pesas que seran necessaries per escultura y talla, donanli la quantitat de ditas 170 ll. en les pagas que baix ab altre Capítol se diran sens dilatio ni excusa alguna ab los acostumats salaris de procurador ab restituisio de totas misiones y despesas sots obligatio de tots sos bens mobles y immobles, etc. ab totas renunciations tant de propi for com altres y ab Jurament–. Item en altre Capítol lo dit h. Lluís Bonifasi attenent que lo dit h. Oliver li ha fet la promessa de donarli la fusta de dit retaula y tot lo demes de sobre Specificat y com sie pactat de que li agues de fer la promesa de pagarli dites Cent setanta lliures perço dont complirlo de sobre pactat de grat y conve y en bonafe promet al dit h. Joan Oliver y als seus de que li donara la quantitat de 170 ll. en lo modo y pagas seguents ço es 30 ll. lo dies de St. Jaume Apostol propassat les tinc rebudes de dit h. Bonifasi y a la present lin fa Apoca, 70 ll. lo die de Sta. Catharina que a 29 de vidents las restants 70 ll. assentadors y acabada feyna que son les mateixas pagas que se han de pagar per los de Arbeca a dit Bonifasi sens dilatio ni excusa alguna ab les acostumades salaris de procurador ab restituisio de totas missions y despesas y sots regiments de tots sos bens mobles y immobles y ab totas Renunciations tant de propi for com altres y ab Jurament. Finalment, Et Juramus de pactus laudamus, fixamus y instituimus. Testimonis, Joannes Paulus Lleonart.

1. Joan Oliver i Sagi. Mestre fuster escultor, de Valls, on va morir el 1713. Fill del també escultor Josep. Deixeble de Pau Taroja, de Sarraí. Casat el 1671, amb Maria Vallbona, de Santa Coloma de Queralt. El 1672 va contractar un retaule per a la capella de Sta. Magdalena de Pacis, del Monestir del Carme, de Valls. El 1690 i el 1712 fou membre del Consell General de la Vila. Foren deixebles seus Rafael Talavera, de Sarraí, i Josep Romeu, de l'Arboç.

1711, octubre, 11

Procura de Lluís Bonifaci a Emmanuel Faclià (ó Fodie), Jove¹, escultor de la vila de Perpinyà, per a cobrar qualsevol quantitat de diners, firmar àpocas, albarans, etc.

Arxiu Històric Municipal de Valls. Fulls del Protocol Notarial.

«Die 11 octobris 1711, Valls. Lo honor. Lluís Bonifaci escultor habitant en la Ciutat de Valls², habitant de grat, etc. fa procura al honor. Emanuel Faclià. (ó Fodie.)¹ Jove escultor, de la vila de Perpinyà en la dita Ciutat de Valls habitant pnts. pera demanar y rebre qualsevol cantitats de diners y del rebut firmar apoca y albarans, etc. transigir y concordar, etc. pera plets llargament ab poder de substituir pera dits plets tant y ab jurament. T.S. Jaume Joan Porta, Sabater, y Joan Jane, Jove Corder.»

1. No hem trobat enlloc altres referències sobre aquest escultor de Perpinyà, habitant a Valls. D'altra banda el nom escrit al document, sembla abreuiat al final, i s'interpreta Faclià. o bé Fodie.

2. El 1710, fou atorgat a la vila de Valls el títol de «Ciutat» per l'Arxiduc Carles, o Carles III d'Àustria, rei de Castella i d'Aragó i comte de Barcelona. El privilegi es perdé després del 1714.

En el protocol notarial de Joan Pau Cosidor, hi ha la següent anotació: «Se nota que de vuy avant dia 23 de octubre de 1714, per causa y raho que los demes notaris y en las cridas se fan per los cantons se anomena y posan Vila y han deixat lo títol de Ciutat y per so de assi al davant posare vila de Valls». (Fol. 226, r.º, M. N. J.P. Cosidor, 1714-1715. Arxiu Històric Municipal de Valls).

1717, gener

Tractes per a fer el retaule de Sant Marc i de Sant Crispí, de la Confraria de Sabaters, de Valls, per part de Lluís Bonifaci i de Jacint Vila.

Arxiu Històric Municipal de Valls. Fulls del Protocol Notarial.

«Die Dictus. Valls. Los honors. Lluís Bonifaci escultor de la Ciutat de Barcelona y Jhasinto Vila, Tambe escultor de la Vila de Valls, attent. y Considerant lo die pnt. haver junts pres lo fer y fabricar lo retaule de la Confraria dels Sabaters sots Invocasio de St. March y St. Crispí en la parral. Iglesia de la dita Vila de Valls, Instituhida y fundada Com mes llargament se conte en lo acta antesedent rebut e testificat en poder del not. avall escrit lo dia pnt. per lo preu de 500 ll. Barcelonines. Per ço volent entra ells declarar la obligasio que quiscun de ells Te en la fabrica del dit retaule Jurhen y declaran que lo dit hon. Lluís Bonifasi Te obligasio de fer Tota la Escultura de dit retaule per lo preu de 190 ll. y lo dit Jhasinto Vila tota la arquitectura y Talla de dit Retaule posanti dit Vila los cabats per lo preu de 310 ll. y donar la fusta per fer la figura prinsupal y lo dit Bonifasi deu pagar la fusta de las demes esculturas, lo que entre ells prometen cumplir en lo temps han assenyalat sens dilasio, etc. Per lo que se obligan lo un al altre tots sos bens mobles e Inmobles. Y ab Jurament. T.S. Joan Lloreda, escrivent y Jaume Huguet, Candaler de Sera, de Valls.»¹

1. Segons Cèsar Martinell, que l'any 1914 havia escrit uns articles per a «La Crònica de Valls», amb el títol general de «L'Art a Valls», en descriure la Capella de Sant Marc, a la Parroquial de Sant Joan, desapareguda l'any 1936, indica que «aquest retaule no té columnes, cridant l'atenció en primer terme la figura del Sant, que ocupà el cos central, més avançat, però saument enllaçat amb la resta del retaule. El sant titular és més gros que els altres dos sants i dos àngels que l'acompanyen, i els cinc, junt amb tot el retaule, revelen un bon artista en son autor. Dues grosses cartel·les sostenen el dossier que fa de peanya a un sant que corona la composició». En no donar Martinell el nom de l'escultor, hem de creure que desconeixia que era Bonifàs.

Nota: L'abreviatura «parral» als documents, podria ser la causa de la confusió d'atribuir el nom de «Mare de Déu de la Parral» a la Mare de Déu de la Candela.

1717, gener, 30

Construcció del retaule de Sant Marc i de Sant Crispi de la Confraria de Sabaters, de Valls, per els escultors Lluís Bonifaci i Jacint Vila.

Arxiu Històric Municipal de Valls. Fulls del Protocol Notarial.

«Die 30 January 1717. Valls. En nom de nostre Senyor Deu Jesuchrist. Transaccio y Concordia feta y firmada per y entre los honors. Lluís Bonifaci, escultor de la ciutat de Barna. y Hiacinto Vila, tambe escultor de la vila de Valls, de una part, Andreu Ferrer, Not. avall escrit, Salvador Porta botiguer, Francisco Oller, Antoni Pau Martí, Joan Güell y Joseph Castells, sabaters de la dita vila de Valls, personas elegidas per las cosas avall escritas del Capítol de la Confraria dels Sabaters sots Invocasio de St. March y St. Crispí en la parral. Iglesia de la dita vila de Valls Instituhida y fundada, tingut y celebrat de altre, entre les quals parts aserca de fer y fabricar en la Capella de dita Confraria, de talla y arquitectura lo retaula, son estats fets, firmats y Jurats los pactes, concordia y avinensa següents. E primerament los dits honors. Lluís Bonifaci y Hiacinto Vila escultors, per lo que los dits Sors. elegits baix ab altre Capítol de la pnt. Concordia los prometra donar y pagar Sinch centas lliuras Bas. y la fusta que la dita Confraria te comprada del Sor. Espinal escultor de Serreal¹ Convenen y en bona fe prometen que de asi al die de St. March del any 1718 faran y fabricaran lo dit retaula de escultura, arquitectura y talla, segons la trasa que lo dit honr. Lluís Bonifaci ha fet y ensenyat prenent los dits Sors. elegits de dita Trasa y asenyalantlos la part eo quels y apareixara y si de la Trasa ha fet lo Sor. Bernat Vilar² escultor los apareixava voler fasen alguna cosa de dita Trasa que dits Bonifasi y Vila tinga obligacio de fer lo que dits Sors. los diran lo qual retaula donaran asentat per dita diada y acabat ab bona perfeccio, Judicat per dos mestres escultors un per cada part elegidors, tot lo que prometen complir ab obligacio de tots sos bens y de quiscun de ells asolas mobles e Immobles, etc. ab totas renunsiasions y Submissions necessarias tant del benefici de novas Constitusions y de propi for com altres y ab Jur... Item ab altre acte los dits senors elegits en nom de la dita Confraria attes que los dits honrs. Lluís Bonifaci y Hiasinto Vila han promes de fer lo retaula sobredit ab bona perfeccio Perso prometen donarlos encontinent la fusta de alba sobradita que la dita Confraria te comprada del Sor. Isidro Espinal escultor de la Vila de Serreal y Sinch centas lliuras Barsas. an esta Conformitat so es 200 ll. lo

1. Isidre Espinal, escultor de Sarral, era d'una família d'escultors provinents de Sant Joan d'Auló, la nissaga dels quals, establerta a Sarral, s'estengué des del segle XVI fins al XIX. Tots ells portaren el nom d'Isidre Espinal i treballaren per a esglésies de la contrada, alguna vegada col·laborant amb els Bonifàs.

2. Bernat Vilar, escultor de Valls, l'any 1717 dibuixà la traça del retaule de la Confraria de Sant Marc i de Sant Crispí, dels sabaters de la vila. (Manual Arxiu Notarial de la Vila) Documentat a Valls, des de 1704. Alguns autors confonen el nom amb el de «Bernat Vidal». Hi ha també un Bernat Vila, segurament el mateix personatge, que va fabricar el retaule de la capella de la Mare de Déu dels Socors, d'Agramunt, col·locat el 1719. La coincidència de cognoms, Vila, Vilar, ens fa pensar que Bernat Vilar no fos parent de Jacint Vila.

Hi ha també un Bernat Vilar, escultor de Barcelona, documentat a 1682, a Arenys de Mar, i a 1685 a la Seu de Barcelona, a la parròquia de Sant Jaume, i a Esplugas de Llobregat.

Uns Bernat Vilar, pare i fill, mestres escultors setcentistes, treballaren a l'església parroquial de la Selva del Camp.

I un Bernat Vilar, escultor, que el 1591 va treballar en marbre el capitell d'una creu pel pati de l'antic Hospital de la Santa Creu, a Barcelona.

L'abundància dels Vilar, Vila, i la confusió Vidal, ens fan pensar en una important família d'escultors catalans que, com d'altres, anaven passant l'ofici de pares a fills.

dia comensaran la obra eo fabrica del dit retaula, altres 200 ll. luego de haver asentat la segona endana y las restants 100 ll. encontinent de ser asentat y acabat lo dit retaula ab la conformitat que en lo antesedent capitol esta expresat tot lo que prometen attendrer y Cumplir sens dilacio ni escusa alguna ab los acostumats salarys de procurador de sinch y deu sous per dia ab restitucio de totes misions y despeses y sots obligacio dels bens eo avets de la dita Confraria mobles y immobles aguts y per haver, etc. ab todas renunsiasions y submissions necessarias tant de propi for com altres y axi ho firman y Juran finalment, etc. Et Ideo dictes partes Laudantes firmarunt et Jurarunt Festes firmarun omnium procuratorum sunt los Honor. Jaume Huguet Candeler de Sera y Lluís Pla, daguer de la vila de Valls.»

5

1717,

Acceptació per part dels escultors Lluís Bonifàs i Jacint Vila, de fabricar el retaule de Sant Marc i de Sant Crispí, per a la Confraria de Sabaters de la vila de Valls.

Arxiu Històric Municipal de Valls. S.M. Fulls del Protocol Notarial.

(Original en llatí). «Nosaltres, Lluís Bonifàs, escultor ciutadà de Barcelona, i Jacint Vila, també escultor de la vila de Valls del Camp i Arquebisbat de Tarragona, atenent y considerant avui dia present sobreescrit fer i fabricar de nou per compte nostre el retaule de Sant Marc i de Sant Crispí, de la Confraria de Sabaters de la vila de Valls, instituïda i fundada en la Parroquial Església de dita Vila de la manera com està estipulat en la transacció i concòrdia feta, firmada i jurada entre nosaltres d'una part i els experts i elegits i nominats per l'altre part».

6

1722, febrer, 15

Concòrdies, pactes i avinences, per a fabricar el retaule de la Mare de Déu de la Candela, a la parroquial de Sant Joan de Valls, per l'escultor Lluís Bonifaci.

Arxiu Històric Municipal de Valls. – Fulls del Protocol Notarial.

«D.D. In dicta vila de Valls. En nom de nostre Senyor Deu Jesuchrist y de la gloriosa humil Verge Maria mare sua y Senyora nostra sie, amen. Com aserca de fer y fabricar lo retaula de escultura, arquitectura y talla en la capella de la Mare de Deu de la Candela de la Parrochial Iglesia de la vila de Valls, lo honorable Lluís Bonifaci escultor de la dita vila de Valls de una, lo Reverent Joan Janius prevere y Beneficiat en la parrochial Iglesia de dita vila, lo Magnífich Joan Francisco Gassol¹ Dr. en medisina en la dita vila de Valls popualat, y Andreu Ferrer notari avall escrit marmesors de la anima y executors del Testament y ultima voluntat del honorable Magi Roig quondam Candeler de sera de dita vila de altra, entresi son vinguts, a fer, y firmar, la concòrdia, pactes, avinences seguens. – E primerament, lo dit honorable Lluís Bonifaci escultor conve y en bonafé promet als dits

1. La família Gassol emparentà amb les famílies Dosset, Veciana i Bonifàs.

senyors marmesors, que dins un any y mitg de vuy en avant contadors fara y fabricara de escultura, arquitectura y talla, lo retaula de fusta de alba bona de la dita Mare de Deu de la Candela fins acumplerta la curonisa deixant de fer lo de la dita curonisa, en amunt, y las dos figuras dels costats, las quals asentan damunt la cartela del socul ab la conformitat, modo y manera de fer lo modello separat del taulo del mitg, lo qual retaula fins al dit puesto ha de fer segons us y practiqua de bon oficial escultor, ab las pilastras y cartelas que sobra de ellas carrega la coronisa, que de la una cartela a la altra de ditas pilastras dega fer, la volada xiurcular conforme esta ab lo dit modello, las pilastras deu ffer entalladas de talla y flors, lo taulo del assumpto de Maria Santissima, lo que toca de des del mes alt ahont es la targe fins baix sobra la historia de la mort de Maria Santissima ha de ser en lo ovat com esta en lo modello demunt las gradas, ab los quatre angels que son dos al costat de la targe que carregant demunt de la coronisa de dita historia, y los abres dos sobra del ovat, ha de fer la historia de Maria Santissima las gradas entalladas com consta en la trassa, que lo socul hage de ser entallada com esta en la trassa, y modello, se ha de fer un ochavat en la mesa, deu fer la dita messa, y lo retaulo de la mort de Maria Santissima y sota la messa se ha de collocar la Imatge de Maria Santissima que vuy es en dita capella (*la de Sant Josep*) de forme se puga adorar los peus de dita Santa Imatge per lo costat de dita messa, y dega fer la sola del socul de pedra picada, la qual part de retaula dins dit termini dega donar asentat a propis gastos sens tenir obligacio de donar cosa alguna los dits senyors marmesors donanli per reho de dita fabrica trescentas nou lliuras vuyt sous moneda Barcelonesa, tot lo que promet atendre, y complir sens dilació ni excusa alguna ab los acostumats selaris de procurador de sinch, y deu sous per dia ab Restitucio de totas misions y despeses ab obligacio de tots los bens mobles e immobles, etc. Ab totas Renunciacions y submisions necessarias tant de propi for com altres, y aixi ho firma y Jura. – Item en altra capitol, los dits senyors marmesors ates la promesa feta, lo sobradit Bonifaci convenen, y en bona fe prometen en aquell donarli, y pagarli per raho de la fabrica Tres centas lliuras Vuyt sous, so es, 66 ll. 13 s. dins mitg any devuy dia present en avant contador, altres 66 ll. 13 s. dins un any y les restans 66 ll. y 13 sous dins un any y mitg de vuy dia present en avant contadors, lo que prometen atendre e complir y los restans 109 ll. 9 sous sempre que lo dit Lluís Bonifaci escultor voldra sens dilacio, etc. Ab obligacio dels bens de dita marmesoria, que foren del dit quendam Magi Roig mobles e immobles, etc. y aixi ho firman y Juran. – Finalment Et Ideo dictes partes laudantes, etc. firmarunt et jurarunt. – Testes firmarunt omnium procuratorum sunt Joannes Lloreda scriptor villa de Valls et Jacobus Padrell etiam scriptor, In dicta villa habitator dempte firma dicti Reverendi Joannis Janius.»

7

1722,

Promesa de pagament de 200 lliures a Lluís Bonifaci per part de Francesc Armengol, botiguer de la vila, per la fabrica del retaulo de la Mare de Déu de la Candela, de Valls.

Arxiu Històric Municipal de Valls, Full del Protocol Notarial.

«In dicta villa de Valls. Los dits sors. marmesors consignan al dit Lluís Bonifaci escultor per rao de la fabrica del retaulo, y de la promesa li han feta dos centas lliuras avadoras y cobradoras del honor. Franco. Armengol botiguer de la pnt. vila y per altres tantes ne deu a dita marmesoria per las causas y rahons contingudas ab acte debitori rebut y tes-

tificat en poder del not. avall escrit dit, etc. – les quals hage de cobrar ab las pagas conven- gudas en lo acte de preu fet antecedent en las primeras pagas, la qual consigna fan ab totas clausulas de extraccio de domini y cesio de drets y asenladament ab clausula de constitut. y intima ab promesa que fan de fer y hauver y tenir la dita consigna, y estarli de eviccio a ell y als seus sots obligacio dels bens de la dita marmesoria mobles e immobles y ab jura- ment, etc. Testes sum scripti la qual concigna dit dia se es intimada per Andreu Ferrer not. avall escrit al dit Fco. Armengol, y ha respost que es veritat que deu la dita quantitat y ha respost que pagara aquellas ab los plasos sobradits. – de quibus etc. quod fuit actum, etc. Testes sunt presenti Lloreda et Padrell.»

8

1722. abril, 26

Rebut de 100 Lliures a compte del retaule de la Mare de Déu de la Candela, de Valls, que ha de fer l'escultor Lluís Bonifàs.

Arxiu Històric Municipal de Valls. Fulls del Protocol Notarial.

«Lo honor. Lluís Bonifaci escultor de la vila de Valls de grat firma apoca al Rnt. Joan Janius, prevere, al Magch. Joan Fco. Gassol, dr. en medicina en la vila de Valls populat, y al Dit Andreu Ferrer notari, avall escrit marmesors de la anima y executors del Testament y ultima voluntat del quendam Magí Roig candeler de sera de la dita vila pnt. lo dit Gas- sol de cent lliuras, moneda Barca. las quals son a bon compte de aquellas 300 Ll. B. que los dits marmesors en dit nom li han promesas donar per la fabrica del retaule de la cape- lla de nra. sra. de la Candela, com de dita promesa y llargament de veurer ab acta de tran- saccio y concorda rebut y testificat en poder el dit avall escrit notari a 25 de febrer prop- passat, lo modo de la paga de las ditas 100 Ll. B. y que aquellas confesa haver rebudas del dit Gassol altre dit marmesors en diners contants a totes ses liberas voluntats y aixi renun- sians, etc. firmen la pnt. apoca. T.S. Joan Lloreda escrivent de Valls y Jaume Padrey tambe escrivent en dita vila habitant.»

9

1728, desembre, 31

Es pren inventari, a casa de Lluís Bonifàs, de la feina feta per el retaule de la Mare de Déu de la Candela, de Valls, es valora, li comuniquen que no continui la obra, i ajus- ten comptes.

Arxiu Històric Municipal de Valls.

«Excms., pag. 3, 20 feb. 1729 (amb altra lletra i tinta, 31 Dec. 1728).»

«Dictu Die in dicta vila de Valls. Constituïts personalment los Magnífichs Pera Joan Roca, Pau Vilamajor, Regidors de la vila de Valls per part del Ajuntament, Bernat Casas esparter, Hiacinto Vila escultor procurador de la Confraria de Sant Josep juntament amb Franch. Domenech boter, en acte solvent en casa de Lluís Bonifaci escultor de dita vila a fi y efecte de pendrer inventari de la feina ha feta que concordava en la trassa que dit Bo- nifaci havia de fer en lo retaule de la Mare de Deu de la Candela de la Iglesia Parral. de dita vila, las quals pessas que ha fet en dit retaule son les següents, los peus de dit retaule

menos las cartelas que faltan en lo dit peu, mes quatra pilastras de la llargaria de dotze palms y de amplaria de palm y mitg les quals no contenen ab la trassa y las ditas Pilastras estan en bases y cartelas de pilastra a pilastra unas pessas de dos palms y mitg de alsada lo mateix de las pilastras dos palms de cornises que sols falta la alquitra y de lo bosell de la volada, incontinent dits Magchs. Regdrs. per part de dita Universitat y dits Procuradors per part de dita Confraria han dit y notificat al dit Mestre Lluís Bonifaci que no continue ni persevere ni tampoc passe avant la obra de dit Retaula, que fent lo contrari lo que nos creu de tot quan fara no se li donera en manera alguna satisfaccio ni paga y li han restituit tots danys y gastos y de tot lo demes licit, etc. y dit Bonifaci de paraula ha respost que la dita feina esta treballada y creu haverla feta conforme te concert y això, etc. no ha faltat de quibus requirunt Pts. per Testimonis Joan Pau Lleó y lo Rvt. Bernat Vilamajor Pvre. y beneficiat de la parral iglesia de dita Vila.»

Nota: La tinta d'aquest document està molt beguda; això fa que en molts llocs en sigui quasi impossible la lectura. Al darrera d'aquest escrit, al mateix full, n'hi ha un altre, encara més difícil de llegir per la mateixa causa, bé que sembla que no té relació amb la construcció de l'altar de la Candel·la. El paper és timbrat de l'època. Sembla ser un document solt, és a dir que no formava part de cap llibre notarial o d'altra mena.

10

1733, setembre, 16

Contracte d'aprenentatge de Josep Sendrós, de la vila de Montblanc, amb Lluís Bonifaci i Baltasar Bonifaci, escultors de la vila de Valls.

Arxiu Històric Municipal de Valls. Manual de Joan Pau Cosidor.

(Document original en llatí) «Dia 16 de setembre de l'any de la Nativitat del Senyor de 1733. En la Vila de Valls, Camp i Arquebisbat de Tarragona. Jo Josep Sendrós, agricultor de la vila de Montblanc. Arquebisbat de Tarragona, de grat, etc. per temps de set anys que començarà a córrer avui dia present sobredit, i firmat conjuntament i que acaba el mateix dia de l'any 1740, afirmo, dono i lliuro a vós Lluís Bonifaci i Baltasar Bonifaci, el vostre fill, escultors de la vila de Valls, del Camp i Arquebisbat de Tarragona, presents i acceptants a la persona de Josep Sendrós, adolescent, fill meu, per a efecte d'aprendre el dit vostre ofici d'escultor i, a la vegada, de servir a vós i a la vostra familia en tot allò que li podeu manar sigui licit i honest. i convinc de bona fe prometo a vós que quan acabi els dits set anys dit Josep Sendrós, fill meu, vos satisfaci a vós i jo satisfer prometo per efectes del seu sosteniment durant el dit temps i a la vegada satisfaré per al seu menjar, cada dia que marxi o que fugi, dia per dia (en aquell instrument de nou fet per Maria Rull, vídua, en el present llibre continuat fol. 35 s'ha canviat allò on hi diu tres anys hi té que dir set anys, i hi està posat paraula per paraula, fins aquí) i tots aquells dies en què estarà malalt i habitant a casa vostra pagaré dos dies per un i dono a vós ple poder que en cas de fuga, etc. a raó d'un sou i sis diners moneda barcelonesa, per cada dia que el dit Josep Sendrós, fill meu, habiti a casa vostra, igualment prometo durant el dit temps, donar, pagar i satisfer per dit Josep Sendrós, fill meu. Facis fins aquí paraula per paraula. – I nosaltres Lluís Bonifaci i Baltasar Bonifaci, accepten d'espontània voluntat el dit Josep Sendrós, fill vostre, per nostre deixeble, i convenim de bona fe prometen, que el nostre ofici li ensenyarem d'aquella millor manera i modo que millor sabem i podem, i de present jurem per les nostres ànimes davant de Déu, etc. I així doncs, etc., etc. Testimonis Josep Llopis, clergue i escrivent i Baltasar Montes, fuster de la vila de Valls.»